

การต่อสู้ทางการเมืองของพรรคกิจสังคม

คำนำ

การต่อสู้ทางการเมืองของพรรคการเมืองในส่วนที่จะศึกษาต่อไปนี้ หมายถึง การดำเนินบทบาททางการเมืองของพรรคการเมืองนั้น จะโดยวิธีการและกระบวนการใด ๆ ก็ตาม ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายหลักเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจทางการเมืองเพื่อเข้าไปจัดการ บริหารประเทศ นั่นก็คือการได้จัดตั้งรัฐบาลอันถือได้ว่าพรรคการเมืองนั้น ๆ ได้ประสบความสำเร็จในการต่อสู้ทางการเมือง

การพิจารณาว่าพรรคการเมืองหนึ่ง ๆ จะประสบความสำเร็จในการต่อสู้ทางการเมือง มากน้อยเพียงใดนั้น ที่สำคัญก็คือ การเลือกตั้ง และการจัดตั้งรัฐบาลซึ่งทั้งสองส่วนนี้ถือได้ว่าเป็นประสมการณ์ในการต่อสู้ทางการเมืองที่สำคัญยิ่ง

ประสมการณ์ของพรรคกิจสังคมในการเลือกตั้งและการจัดตั้งรัฐบาล

1) การเลือกตั้งวันที่ 26 มกราคม 2518 นับเป็นการเลือกตั้งครั้งแรกของ พรรคกิจสังคม ซึ่งการเลือกตั้งครั้งนี้เป็นแบบแบ่งเขตเลือกตั้ง เขตหนึ่ง ๆ มีผู้แทนราษฎรได้ ไม่เกิน 3 คน และผู้สมัครคนหนึ่งจะได้รับหมายเลขเรียงลำดับกันไปอย่างที่เราเรียกว่า "แบ่งเขต เรียงเบอร์" ทั้งประเทศจะต้องเลือกผู้แทนราษฎรทั้งสิ้น 264 คน ตามความคาดหมายของ คณะกรรมการกลางเกี่ยวกับการเลือกตั้งของพรรคในคอนั้นหวังไว้ว่าผู้สมัครของพรรคจะได้รับเลือกเข้ามาระหว่าง 30-40 คนไม่น้อยหรือไม่มากไปกว่านั้น

ผลการเลือกตั้งปรากฏว่า ผู้สมัครของพรรคกิจสังคมได้รับเลือกเข้ามาเพียง 18 คน เท่านั้นผิดจากที่คาดการณ์ไว้ถึงครึ่งต่อครึ่ง ในจำนวน 18 คนนี้ แยกเป็นผู้แทนราษฎรรายภาค ได้ดังนี้ ภาคกลาง 4 คน ภาคเหนือ 7 คน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 5 คน และภาคใต้ 2 คน อย่างไรก็ตาม ผู้นำคนสำคัญ ๆ ของพรรคก็ได้รับเลือกตั้งเข้ามาเกือบหมด คือ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นายบุญเท่ง ทองสวัสดิ์ นายใหญ่ ศรีชาติ นายบุญชู โรจนเสถียร และนายบรม ดันเสถียร ยกเว้น นายโกศล ไกรฤกษ์ กับนางศศิมา ศรีวิกรม์ ที่ไม่ได้รับเลือกตั้ง

ด้วยจำนวนผู้แทนราษฎรเพียง 18 คน พรรคกิจสังคมจึงไม่ได้คาดหวังว่าจะได้จัดตั้งรัฐบาล เพราะว่าพรรคที่มีจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมากที่สุดคือพรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งมี 72 คน ได้เป็นแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาล ซึ่งพรรคกิจสังคมกับพรรคประชาธิปัตย์นั้น เป็นไม้เบื่อไม้เมากันอย่างยิ่งในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งที่ผ่านมา จึงยากที่จะร่วมเป็นรัฐบาลได้ ถึงกระนั้น ในวันที่พรรคประชาธิปัตย์กับพรรคร่วมรัฐบาลคือพรรค เกษตรสังคม เข้าแถลงนโยบาย เพื่อให้สภาลงมติรับรองไว้ล่วงหน้าในวันที่ 6 มีนาคม 2518

แต่รัฐบาลที่มีพรรคประชาธิปัตย์เป็นแกนนำชุดนี้ได้รับคะแนนเสียงไว้วางใจไม่เพียงพอคือไม่ถึงกึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหมด รัฐบาลชุดนี้จึงล้มเลิกไป จากความล้มเหลวของพรรคประชาธิปัตย์ ทำให้ต้องมีการรวมกลุ่มใหม่เพื่อจัดตั้งรัฐบาลให้ได้ ซึ่งก็ได้มีพรรคการเมืองหลายพรรคได้รวมกันอยู่แล้ว โดยมีพรรคธรรมสังคม พรรคชาติไทย และพรรคสังคมนิยม เป็นแกนนำ โดยร่วมกับพรรคเล็กพรรคน้อยอื่น ๆ อีก ได้แก่ พรรค ประชาธรรม พรรคสันติชน พรรคพลังประชาชน พรรคฟื้นฟูชาติไทย พรรคแผ่นดินไทย พรรค เสรีชน พรรคแรงงาน และพรรคไท รวม 12 พรรค เรียกกันว่า "กลุ่มร่วมชาติ" ด้วยเหตุนี้ เมื่อพรรคประชาธิปัตย์ต้องพ่ายแพ้ในการจัดตั้งรัฐบาลไป จึงนับเป็นโอกาสอันดีของกลุ่มร่วมชาติที่จะจัดตั้งรัฐบาลบ้าง แต่การนี้ก็ต้องประสบปัญหาคือปัญหาสำคัญเกี่ยวกับการหาบุคคลที่เหมาะสมเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในที่สุดกลุ่มร่วมชาตินี้ก็ได้ติดต่อพรรคกิจสังคม เพื่อจะได้ให้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช มา เป็นนายกรัฐมนตรีของรัฐบาลชุดนี้ ด้วยเห็นว่า ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ เป็นผู้ที่เหมาะสมกับตำแหน่งนี้มากที่สุดด้วยความสามารถส่วนตัวและมารมีที่เหนือกว่า ตลอดจนมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันดีในทุกวงสังคม

นับเป็นสิ่งที่พลิกความคาดหมายในหมู่สมาชิกของพรรคกิจสังคม ที่พรรคกิจสังคมสามารถร่วมรัฐบาลชุดนี้ได้ และในที่สุดก็ผ่านการรับรองจากสภาผู้แทนราษฎรให้ความไว้วางใจด้วยคะแนน 140 ต่อ 120 ได้บริหารประเทศต่อไป ในวันที่ 19 มีนาคม 2518 โดยรัฐบาลชุดนี้ประกอบด้วยกลุ่มร่วมชาติกับพรรคกิจสังคมที่รู้จักกันว่า "รัฐบาลสหพรรค" เพราะประกอบด้วยพรรคการเมืองมากมายหลายพรรคนั่นเอง

คณะรัฐมนตรีชุดนี้มีจำนวนทั้งสิ้น 26 คน มีสมาชิกของพรรคกิจสังคมร่วมอยู่ด้วย 4 คน นอกเหนือจาก ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ที่ได้รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ก็มีนายบุญชู โรจนเสถียร เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง นายบุญเท่ง ทองสวัสดิ์ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย

และนายใหญ่ ชาติชาติ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม นับว่าเป็นศักดิ์และศรีแก่พรรคกิจสังคมมาก เพราะว่าแม้จะเป็นพรรคเล็ก แต่ก็ได้รับการยอมรับให้เข้าดำรงตำแหน่งที่ล้วนแต่เป็นหลักสำคัญของรัฐบาล โดยเฉพาะกระทรวงมหาดไทย และกระทรวงการคลัง รัฐบาลชุดนี้ย่อมมาได้เกือบปีก็ต้องสิ้นสุดลงไป เพราะ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นายกรัฐมนตรีได้ประกาศยุบสภาในวันที่ 12 มกราคม 2519

2) การเลือกตั้งวันที่ 4 เมษายน 2519 เป็นการเลือกตั้งครั้งที่ 2 ของพรรคกิจสังคม ซึ่งเป็นการเลือกตั้งแบบ "แบ่งเขตเรียงเบอร์" จากจำนวนผู้แทนราษฎรที่มีได้ทั้งหมด 279 คน พรรคกิจสังคมได้ส่งสมาชิกลงสมัครรับเลือกตั้งทั้งสิ้น 233 คน พรรคสมาชิกใหม่ของพรรคกิจสังคมส่วนหนึ่งได้เพิ่มมาจากการเปลี่ยนพรรคของบรรดา ส.ส.ที่เคยร่วมรัฐบาลกันมาเมื่อรัฐบาลชุดที่แล้ว อาทิ ส.ส.ของพรรคธรรมสังคม พรรคสันติชน และพรรค ส.ส.อิสระอื่น ๆ อีกหลายท่าน ผลการเลือกตั้งปรากฏว่าพรรคกิจสังคมได้ ส.ส. เข้ามา 45 คน และในจำนวนนี้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ หัวหน้าพรรคแพ้การเลือกตั้งไม่ได้เป็นผู้แทนราษฎร ซึ่งมีผลกระทบต่อพรรคกิจสังคมในการต่อสู้ในสภาของสภาผู้แทนราษฎรชุดนี้

จำนวน ส.ส.ของพรรคกิจสังคมที่ได้รับเลือกตั้งเข้ามา 45 คน นั้น แยกเป็นจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 19 คน ภาคกลาง 18 คน ภาคเหนือ 11 คนและภาคใต้ 2 คน ส่วนพรรคที่ได้รับเลือกตั้งเข้ามามากที่สุดคือพรรคประชาธิปัตย์ จำนวน 114 คน รองลงมาคือพรรคชาติไทย 56 คน และพรรคกิจสังคมตามลำดับ จึงเป็นที่แน่นอนว่าพรรคประชาธิปัตย์จะได้เป็นแกนนำการจัดตั้งรัฐบาลและสามารถจัดตั้งได้สำเร็จในวันที่ 21 เมษายน 2519 และผ่านการเห็นชอบให้ความไว้วางใจจากสภาอย่างง่ายดายเพราะรัฐบาลมีเสียงสนับสนุนแน่นอนนามากเป็นจำนวน 206 เสียง จากจำนวน ส.ส.ในสภา 279 คน พรรคกิจสังคมได้ทำหน้าที่เป็นฝ่ายค้านอย่างแข็งขัน โดยนายบุญชู ไรจนเสถียร เป็นแกนนำในการต่อสู้ของพรรคกิจสังคมในยุคนี้ เพราะหัวหน้าพรรคคือ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ไม่ได้รับเลือกตั้ง ซึ่งส่งผลให้พรรคกิจสังคมอ่อนแอลงไปอย่างสังเกตเห็นได้ อย่างไรก็ตาม ในที่สุดรัฐบาลจตุรพรรคที่ประกอบด้วยพรรคประชาธิปัตย์ พรรคชาติไทย พรรคธรรมสังคมและพรรคเกษตรสังคมก็ต้องโดนปฏิวัติออกไปในเหตุการณ์วันที่ 6 ตุลาคม 2519 เนื่องจากรัฐบาลไม่สามารถควบคุมสถานการณ์ความวุ่นวายทางการเมืองที่เกิดขึ้นในตอนนั้นได้ คณะปฏิรูปได้ให้นายธานินทร์ กรัยวิเชียร เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี แต่อยู่มาได้ถึงวันที่ 20 ตุลาคม 2520 คณะปฏิรูปทำการยึดอำนาจอีกครั้ง

เนื่องจากรัฐบาลของนายธานินทร์ บริหารประเทศผิดพลาดในหลาย ๆ กรณี ระหว่างนี้ก็ได้มีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่เรียกว่า "รัฐธรรมนูญครึ่งใบ" และให้มีการเลือกตั้งครึ่งใหม่ อีกครึ่งหนึ่งในวันที่ 22 เมษายน 2522

3) การเลือกตั้งวันที่ 22 เมษายน 2522 พรรคกิจสังคมซึ่งต้องพักบทบาททางการเมืองไป เช่นเดียวกับพรรคการเมืองอื่น ๆ เนื่องจากประเทศไทยถูกปกครองโดยคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน และเมื่อได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ในปลายปี 2521 แล้ว และรัฐบาลจะให้มีการเลือกตั้งในวันที่ 22 เมษายนในปีต่อมา พรรคกิจสังคมที่ได้กลับคืนมาสู่สนามการเมืองอีกครั้ง สมาชิกของพรรคกิจสังคมก็ยังรวมกลุ่มกัน เป็นปีกแผ่นดินอยู่ด้วยสมาชิกชุดเดิมและต่างก็เชื่อมั่นว่าพรรคกิจสังคมคงจะสามารถเอาชนะพรรคการเมืองอื่น ๆ และคงจะได้รับเลือกตั้งเข้ามามากที่สุดอย่างแน่นอน

จำนวน ส.ส.ของสภาชุดนี้ที่พึงมีได้เป็นจำนวน 301 คน พรรคกิจสังคมได้ส่งผู้สมัครลงรับเลือกตั้งจำนวน 220 คน และสามารถชนะเลือกตั้งเข้ามาได้มากที่สุดเหนือกว่าทุกพรรคเป็นจำนวนถึง 87 คน แบ่งเป็น ส.ส.ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 31 คน ภาคกลาง 23 คน ภาคใต้ 19 คน และภาคเหนือ 24 คน โดยหลักการแล้วพรรคกิจสังคมน่าจะจะได้เป็นแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาลและหัวหน้าพรรคก็จะต้องเป็นนายกรัฐมนตรี แต่ด้วยเหตุผลที่ได้กำหนดไว้แล้วในรัฐธรรมนูญได้ปิดกั้นโอกาสนั้นเสีย เพราะฝ่ายทหารโดยคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินได้กำหนดแนวทางไว้แล้ว ด้วยการกำหนดให้ พล.อ. เกษียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ต้องดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต่อไป ดังนั้นแม้พรรคกิจสังคมจะเสนอชื่อ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ในการชวเสี่ยงหาผู้เหมาะสมเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแข่งกับ พล.อ. เกษียงศักดิ์ ผลก็ปรากฏ เป็นไปตามแผนของคณะทหาร พรรคกิจสังคมจึงต้องดำรงคนอยู่ในฐานะฝ่ายค้าน ซึ่งก็ได้แสดงบทบาทนี้อย่างเข้มแข็ง เช่นการเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐมนตรี 4 กระทรวง ในวันที่ 22 กันยายน 2522 และการคัดค้านการขึ้นราคาค่าไฟฟ้า และค่าน้ำมันในคืนปี 2523 คณะรัฐบาลของ พล.อ. เกษียงศักดิ์ ต้องลาออกในวันที่ 29 กุมภาพันธ์ ในสภเดีวกันนี้เอง แม้ว่าแรงบีบบังคับทางสภาจะเป็นสาเหตุรองที่รัฐบาลนี้ต้องลาออก แต่ก็แสดงให้เห็นว่าการปฏิบัติงานของฝ่ายค้านก็ส่งผลให้รัฐบาลนี้ทำการตัดสินใจลาออกอย่างเหมาะสม

ในระหว่างรัฐบาลของ พล.อ. เกอริ่งศักดิ์ ก็ได้มีการเลือกตั้งซ่อมถึง 4 ครั้ง ซึ่งพรรคกิจสังคมก็ลงสมัครรับเลือกตั้งทุกครั้ง ได้ผู้แทนราษฎรเพิ่มขึ้นอีก 3 คน คือจากจังหวัดมหาสารคาม 1 คน จังหวัดชลบุรี 1 คน และจากจังหวัดร้อยเอ็ด 1 คน ส่วนที่จังหวัดพิจิตร ชัยชนะ เป็นของพรรคประชาธิปัตย์

ภายหลังการลาออกของ พล.อ. เกอริ่งศักดิ์ ก็ได้มีการชาวเสียงเพื่อสรรหานายกรัฐมนตรีคนใหม่ ในการนี้พรรคกิจสังคมก็ยังยืนยันในหลักการเดิม คือ สนับสนุนหัวหน้าพรรคของตนเองให้เข้าดำรงตำแหน่งนี้ด้วยตามหลักการของรัฐบาลในระบอบรัฐสภา แต่ก็ไม่อาจคัดค้านกระแสจัดตั้งของฝ่ายทหารได้ ผู้ที่ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนใหม่ก็คือ พล.อ. เปรม ติณสูลานนท์ อย่างไรก็ตาม พรรคกิจสังคมก็ได้ร่วมรัฐบาลของ พล.อ. เปรม นี้ด้วย ทั้งนี้เนื่องจาก พล.อ. เปรม ได้ให้เกียรติแก่พรรคกิจสังคม โดยยินยอมที่จะนำนโยบายของพรรคกิจสังคมในส่วนที่เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาคความยากจนของประเทศ และให้รัฐมนตรีของพรรคกิจสังคมได้คุมกระทรวงเศรษฐกิจที่สำคัญ ดังจะเห็นได้จากรายนามของคณะรัฐมนตรีชุดใหม่ที่มีจำนวนทั้งสิ้น 37 คน พรรคกิจสังคมได้ที่นั่งในคณะรัฐมนตรี 11 คน คือ นายบุญชู โรจนเสถียร เป็นรองนายกรัฐมนตรี นายอานวย ธีรวรรณ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง นายตามใจ ช่างโต เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ นายทองหยด จิตตะวีระ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข นายเกษม ศิริสัมพันธ์ เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย นายวิศิษฐ์ ดันสังจจา เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพาณิชย์ นายไพโรจน์ ชัยพร เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพาณิชย์ นายบรม ดันเถียร เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการคลัง และนายโกศล ไกรฤกษ์ เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม

พรรคกิจสังคมได้มีเรื่องระหองระแหงกับพรรคชาติไทยซึ่งเป็นพรรคร่วมรัฐบาลด้วยกันอยู่เสมอ ๆ และเมื่อเกิดกรณี นายวิศิษฐ์ ดันสังจจา ซึ่งเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม (แทนนายโกศล ไกรฤกษ์ ซึ่งย้ายไปเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์) ได้ขัดแย้งกับรัฐมนตรีว่าการา คือ พล.ต.ชาติชาย ชุณหะวัณ เกี่ยวกับการสั่งซื้อน้ำมันจากประเทศซาอุดีอาระเบีย และพรรคกิจสังคมต้องมัวหมองอย่างมากจากกรณีนี้โดยที่ พล.อ. เปรม ในฐานะนายกรัฐมนตรีไม่ให้ดำเนินเพื่อลดล้างความเสียหายดังกล่าว นำความไม่พอใจแก่พรรคกิจสังคมจนถึงยกขบวนลาออกจากตำแหน่งทั้งหมดในรัฐบาล เมื่อวันที่ 4 มีนาคม 2524 เพื่อเป็นการประท้วงต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

พรรคกิจสังคม เมื่อออกจากรัฐบาลแล้วก็ดำรงคนวางเฉยอยู่ในทางการเมือง โดยมิได้แสดงจุดยืนว่าคัดค้านหรือสนับสนุนรัฐบาลแต่อย่างใด ในระหว่างนี้ก็มีการเปลี่ยนแปลงในพรรคกิจสังคมหลาย ๆ อย่าง เช่น ได้มี ส.ส.ของพรรคจำนวนหนึ่งลาออกไป จำนวน 6 คน โดยย้ายพรรคไปอยู่พรรชิประชาราษฎร์ ในขณะที่เดียวกันก็ได้มี ส.ส. จากพรรคชาติประชาชน 5 คน กับ ส.ส.อิสระอีก 1 คน ย้ายเข้ามาพรรคกิจสังคมด้วย ต่อมา ส.ส.อีก 7 คน ลาออกไปเข้าพรรคประชาราษฎร์อีก และระหว่างเวลานั้นก็มีการเลือกตั้งซ่อม 4 ครั้ง แต่พรรคกิจสังคมสามารถแย่งชิง ส.ส.มาเพิ่มได้เพียง 2 คน คือจากจังหวัดปัตตานี 1 คน และจากจังหวัดชัยนาท อีก 1 คน

พรรคกิจสังคมได้เข้าร่วมรัฐบาลอีกครั้งหนึ่ง ทั้งนี้เนื่องจากได้รับการทามทามจาก พล.อ. เปรม เพื่อให้เสียงสนับสนุนของรัฐบาล เข้มแข็งขึ้น เพราะปรากฏว่าเมื่อพรรคกิจสังคมออกจากรัฐบาลไปแล้วในสภาพที่มีความวุ่นวายจึงจำเป็นต้องมีการปรับปรุงคณะรัฐมนตรี พรรคกิจสังคมได้ปรึกษาหารือกันในการประชุมพรรค เมื่อวันที่ 30 พฤศจิกายน 2524 ซึ่งผลปรากฏว่าสมาชิกส่วนใหญ่เห็นไม่ควรจะเข้าร่วม แต่คะแนนเสียก็ไม่เป็นเอกฉันท์จึงต้องมีการประชุมใหม่อีกครั้งหนึ่งในวันที่ 4 ธันวาคม 2524 และได้มีมติเป็นเอกฉันท์ให้เข้าร่วมรัฐบาลในที่สุด จากการพลิกมติในครั้งนี้น่าความไม่พอใจแก่สมาชิกกลุ่มหนึ่งที่มีความเห็นคัดค้านคือ นายบุญชู โรจนเสถียร และ ส.ส.อีก 6 คน ซึ่งก็ได้ลาออกจากพรรคไป หลังการประชุมในครั้งนี้นับเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่อีกครั้งหนึ่งของพรรคกิจสังคม

รัฐบาลชุดใหม่ที่ประกาศเมื่อวันที่ 19 ธันวาคม 2524 พรรคกิจสังคมได้ตำแหน่งรัฐมนตรีน้อยลงเหลือ 9 ตำแหน่ง คือ นายทองทยด จิตตะวีระ เป็นรองนายกรัฐมนตรี นายวาอากาศศรี ปุณมี ปุณศรี เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ นายเกษม ศิริสัมพันธ์ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ นายโกศล ไกรฤกษ์ เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย ร้อยตรีประพาส ลิ้มปะพันธ์ เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพาณิชย์ นายบรม ดันเตียร เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงสาธารณสุข นายมนตรี พงษ์พาณิชย์ เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงคมนาคม และนายปรีดา พัฒนถาบุตร เป็นรัฐมนตรี ทบวงมหาวิทยาลัย รัฐบาลชุดนี้อยู่ต่อมาจนเมื่อ พ.อ. เปรม ติณสูลานนท์ ได้ประกาศยุบสภา ในวันที่ 19 มีนาคม 2526 และต้องมีการเลือกตั้งใหม่ในวันที่ 18 เมษายน 2526 อย่างไรก็ตามที่น่าสังเกตุว่าพอใกล้ ๆ จะสิ้นปี 2525 ได้มีการเลื่อนไหวของ ส.ส.จำนวนมากในสภาเคลื่อนไหวที่จะย้ายพรรค

เนื่องจากมีแนวโน้มว่าการแก้ไข รัฐธรรมนูญให้เป็นแบบแบ่งเขต เรียงเบอร์จะไม่เป็นผลสำเร็จ และคงจะต้องมีการเลือกตั้งแบบรวม เขตรวม เบอร์ เมื่อหมดเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญ 2521 ที่หมดอายุในเดือนเมษายน ปี 2526 ในการนี้ได้มี ส.ส.จากพรรคการเมืองต่าง ๆ เคลื่อนย้าย เข้ามายังพรรคกิจสังคมเป็นจำนวนมาก อาทิ ส.ส.ส่วนหนึ่งจากพรรคประชากรศาสตร์ และจาก พรรค เกษตรสังคม กับพรรคเสรีธรรม ทั้งหมด รวมกับกลุ่มของนายณรงค์ วงศ์วรรณ อีกจำนวน หนึ่งด้วย ทั้งนี้เพราะคาดการณ์ว่าพรรคกิจสังคมจะประสบความสำเร็จชนะ เข้ามามากที่สุดในการเลือกตั้ง ครั้งต่อไป

4) การเลือกตั้งวันที่ 18 เมษายน 2526 การเลือกตั้งครั้งนี้นับว่าเป็นครั้งที่ถูกละทุก ที่สุดของพรรคการเมืองทุกพรรค สำหรับพรรคกิจสังคมนั้นก็มิได้เตรียมการอะไรไว้มาก นอกจาก มุ่งมั่นที่จะเลือกตั้งแบบรวม เขต เบอร์เดียวตามแนวโน้มที่ควรจะเป็น จึงนับว่าสำหรับพรรคกิจสังคม แล้วไม่มีความพร้อมเลยสำหรับการเตรียมตัวบุคคลและแผนในการเลือกตั้งครั้งนี้ อย่างไรก็ตาม พรรคกิจสังคมก็ส่งบุคคลลงสมัครในนามพรรคกิจสังคมถึง 255 คน มากกว่าพรรคการเมืองใด ๆ จากจำนวนผู้แทนฯ ที่จะมีในการเลือกตั้งครั้งนี้ 324 คน ผลการเลือกตั้งออกมาปรากฏว่าพรรค กิจสังคมได้รับเลือกตั้งเข้ามา เป็นอันดับหนึ่งด้วยจำนวน ส.ส. 92 คน รองลงมาคือพรรคชาติไทย 75 คน พรรคประชาธิปไตย 56 คน และพรรคประชากรไทย 36 คน ตามลำดับ

ครั้งนั้นมีเหตุการณ์ที่เข้ามาสอดแทรกทำให้สัดส่วนของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของ แต่ละพรรคต้องเปลี่ยนแปลงไป คือ มีบรรดาพรรคเล็กพรรคน้อยทั้งหลายเกรงว่า ความรัฐธรรมนูญ ปี 2521 นั้น ซึ่งจะหมดอายุของบทเฉพาะกาลในวันที่ 22 เมษายน 2526 หากบทเฉพาะกาล จบลงแล้ว ส.ส.ทุกคนต้องสังกัดพรรคและต้อง เป็นพรรคที่ดั่งขึ้นอย่างถูกต้องตามหลัก เกณฑ์ของ กระทรวงมหาดไทยด้วย ดังนั้นจึงมีการวิ่งเต้นของบรรดา ส.ส.พรรคเล็กพรรคน้อยและ ส.ส. อิสระ เข้าหาพรรคใหญ่ ๆ เพื่อป้องกันความเสียหายดังกล่าว ในการนี้พรรคชาติไทยสามารถ รวมรวมสมัครพรรคพวกจากพรรคสยามประชาธิปไตย และบรรดา ส.ส.อิสระได้ส่วนหนึ่ง ทำให้พรรคชาติไทยมี ส.ส.เพิ่มขึ้นทันทีเป็น 108 คน ในขณะที่พรรคกิจสังคมเพิ่มขึ้นมาเป็น 101 คน ซึ่งจำแนกได้เป็นจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 42 คน ภาคเหนือ 30 คน ภาคกลาง 20 คน และภายใต้ 9 คน

เมื่อจำนวน ส.ส.ปรากฏผลออกมา เช่นนี้แทนที่แค่แรกพรรคการเมืองที่น่าจะได้จัดตั้งรัฐบาลคือพรรคกิจสังคมก็เปลี่ยนไปตกอยู่กับพรรคชาติไทย ดังจะเห็นได้จากบทบาทอันแข็งขันของพรรคชาติไทยในขณะนี้ที่มีความมั่นหมายจะได้เป็นรัฐบาลอย่างเต็มที่ และการประลองทำที่อันนั้นพรรคชาติไทยก็ประสบผลสำเร็จด้วยดี โดยสามารถฉีกกำลังเอาชนะในการเลือกตำแหน่งประธานสภาผู้แทนราษฎรและรองไว้ได้ทั้งหมด ในขณะที่คู่แข่งคือพรรคกิจสังคม ซึ่งฉีกกำลังกับพรรคประชาธิปัตย์แพ้ไปทุกตำแหน่ง แต่ก็ปรากฏคะแนนเสียงว่ากำลังกันมาก คะแนนแพ้ชนะกันเพียง 4-6 คะแนนเท่านั้น ซึ่งถ้าพรรคชาติไทยสามารถเป็นรัฐบาลได้ก็จะมีคะแนนเหนือกว่าพรรคฝ่ายค้านอยู่เพียงแค่นั้นด้วย ซึ่งทำให้พรรคคู่แข่งคือพรรคกิจสังคม ถือเอาเป็นข้ออ้างที่จะขัดขวางไม่ให้พรรคชาติไทยดำเนินการจัดตั้งรัฐบาลได้สำเร็จ

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช หัวหน้าพรรคกิจสังคมได้ให้สัมภาษณ์หลังจากการประชุมสภาผู้แทนราษฎรเพื่อเลือกประธานฯ และรองฯ ได้เสร็จสิ้นลงไปแล้ว ด้วยคะแนนเสียงขั้วนี้เกรงว่ารัฐบาลที่จะมาบริหารประเทศต่อไปจะไปไม่รอด ดังนั้น จึงต้องมีคนกลางที่จะเข้ามาควบคุมสถานการณ์เช่นนี้ ซึ่งถ้าพรรคต่าง ๆ ในสภาฯ ยังไม่สามารถตกลงจัดตั้งรัฐบาลได้ก็จะมีคนอื่นมาจัดตั้งให้ ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา แต่ถ้าหากเป็นความยินยอมของพรรคการเมืองเองเหตุการณ์ก็จะลงเอยอย่างเรียบร้อยด้วยดี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ จึงได้เรียกร้องเขียนเชิญให้ พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ กลับมารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง เพื่อเหตุการณ์ความวุ่นวายในสภาฯ เข้าสู่ปกติโดยเร็ว ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวก็ประสบผลสำเร็จ ยิ่งไปกว่านั้นยังสามารถดึงกำลังของพรรคชาติไทยส่วนหนึ่งมาร่วมกับรัฐบาลได้ คือพรรคประชากรไทยกับพรรคชาติประชาธิปไตย ทำให้รัฐบาลมีคะแนนสนับสนุนในสภาผู้แทนราษฎรแน่น หนามากขึ้นเป็นจำนวนรวมแล้ว 208 คน

พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ ได้ประกาศรายชื่อคณะรัฐมนตรีชุดใหม่ในวันที่ 7 พฤษภาคม 2526 ซึ่งรัฐบาลชุดนี้มีสมาชิกของพรรคกิจสังคมรวมอยู่ด้วย 15 คน ในจำนวนคณะรัฐมนตรีทั้งหมด 44 คน คือ นายบุญเท่ง ทองสวัสดิ์ เป็นรองนายกรัฐมนตรี พล.อ.อ.สิทธิ เสวดศิลา เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศ นายโกศล ไกรฤกษ์ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ นายณรงค์ วงศ์วรรณ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ นายปรีดา พัฒนถาบุตร เป็นรัฐมนตรีว่าการทบวงมหาวิทยาลัย นายสวัสดิ์ คำประกอบ กับนายไชยศิริ เรืองกาญจนเศรษฐ์ เป็นรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี นายไพโรจน์ ชัยพร กับนายประยูร จินดาศิลป์ เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพาณิชย์ นายบรม ดันเตียร นายผัน บุญชิต

และนายประยุทธ ศิริหาณิชย์ เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ร.ด.ประหาส
 ลิมประพันธ์ เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ และนายอานวย ยศสุข เป็น
 รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการคลัง

เมื่อพิจารณาพัฒนาการดังกล่าวของพรรคกิจสังคม นับตั้งแต่การก่อตั้งพรรคในปี 2517
 และได้ผ่านการเลือกตั้งมารวม 4 ครั้ง ไม่นับการเลือกตั้งซ่อมที่มีอยู่ 8 ครั้ง จะเห็นได้ว่า
 พรรคกิจสังคมได้เจริญเติบโตดำเนินกิจการของพรรคก้าวหน้ามาเป็นลำดับ กล่าวคือ ถ้าจะดู
 จากผลการเลือกตั้งนั้นพรรคกิจสังคมก็ได้ผู้แทนราษฎรเพิ่มขึ้นในอัตราส่วนที่เพิ่มมากขึ้น คือ
 18 คน ในวันที่ 25 มกราคม 2518 45 คน ในวันที่ 4 เมษายน 2519 87 คน ในวันที่ 22
 เมษายน 2522 และครั้งสุดท้ายเมื่อวันที่ 18 เมษายน 2526 พรรคกิจสังคมมี ส.ส.ทั้งสิ้น
 101 คน หรือถ้าจะมองความสำเร็จของพรรคในด้านการได้เข้าร่วมรัฐบาลพรรคกิจสังคมก็
 ประสบผลสำเร็จดีพอควร คือ ในช่วงสมัยสภาทั้ง 4 ช่วง พรรคกิจสังคมได้ร่วมรัฐบาล 4 ครั้ง
 คือ ครั้งแรกระหว่างวันที่ 17 มีนาคม 2518 ถึง 12 มกราคม 2519 รวม 9 เดือน 26 วัน
 ครั้งที่ 2 ระหว่างวันที่ 3 มีนาคม 2523 ถึง 4 มีนาคม 2524 รวม 1 ปี กับ 1 วัน ครั้งที่ 3
 ระหว่างวันที่ 9 ธันวาคม 2524 ถึงวันที่ 18 มีนาคม 2526 รวม 1 ปี 3 เดือน 9 วัน
 จะมีก็เพียงสมัยสภาเดียวที่พรรคกิจสังคมไม่ได้เป็นรัฐบาลคือ สภาฯ หลังการเลือกตั้งวันที่
 4 เมษายน 2519

จากจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของพรรคที่มีลักษณะเพิ่มมากขึ้นในการเลือกตั้ง
 แต่ละครั้ง และความสำเร็จในการจัดตั้งรัฐบาลที่ได้ร่วมรัฐบาลถึง 4 ครั้ง แสดงว่าพรรค
 กิจสังคมประสบความสำเร็จอย่างมากในการต่อสู้ทางการเมือง ทั้งนี้ เนื่องจากปัจจัยหลาย
 ประการซึ่งจะได้พิจารณาในหัวข้อต่อไปนี้

ความสำเร็จในการต่อสู้ทางการเมืองของพรรคกิจสังคม มีปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นตัว
 กำหนดเรียงตามลำดับความสำคัญได้ดังนี้ คือ

ก. ความสามารถของผู้นำ ผู้นำที่มีความสำคัญที่สุดของพรรคกิจสังคมก็คือ
 ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ผู้ซึ่งดำรงตำแหน่งหัวหน้าพรรคมาตั้งแต่ เริ่มก่อตั้งพรรค
 ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ นี้เป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญอย่างยิ่งในทางการเมือง
 ทั้งนี้ น่าจะเป็นผลมาจากการเป็นผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์ในทางการเมืองมาก และในส่วน

ที่พรรคกิจสังคมได้ประสบความสำเร็จในทางการเมืองทั้งในด้านชัยชนะในการเลือกตั้ง ซึ่งชื่อเสียงของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ได้ช่วยให้พรรคกิจสังคมได้รับเลือกตั้งเข้ามาเป็นจำนวนมาก และในการเข้าร่วมรัฐบาลทุกครั้ง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์นี่เองที่ เป็นผู้ดำเนินการจนประสบผลสำเร็จ และเป็นปัจจัยในความสำเร็จที่สำคัญที่สุดด้วย ความสามารถดังกล่าวของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ อาจจะพิจารณาได้เป็นลำดับดังนี้

1) บารมีในทางการเมือง ตัวอย่างที่เด่นชัดถึงความสามารถดังกล่าวคือ การจัดตั้งรัฐบาลในปี 2518 กล่าวคือ หลังการเลือกตั้งวันที่ 26 มกราคม 2518 ปรากฏว่า พรรคประชาธิปัตย์ได้รับเลือกตั้งเข้ามามากที่สุดจำนวน 72 คน พรรคประชาธิปัตย์จึงอยู่ในฐานะที่จะได้เป็นแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาล แต่ปรากฏว่าเมื่อพรรคประชาธิปัตย์ซึ่งตั้งรัฐบาลผสม กับพรรค เกษตรสังคม เข้าแถลงนโยบายต่อสภาในวันที่ 6 มีนาคม 2518 ได้ถูกสภาโจมตีอย่างหนัก เพราะไม่มีพรรคการเมืองใดชอบพรรคประชาธิปัตย์¹ ในที่สุดเมื่อสภาลงมติ ผลจึงออกมาว่ารัฐบาลผสมของพรรคประชาธิปัตย์กับพรรค เกษตรสังคมไม่ได้รับความไว้วางใจ จึงเป็นหน้าที่ของพรรคธรรมสังคมที่ได้เสียงรองลงมาคือ มี ส.ส. 45 คน พรรคธรรมสังคม นั้นได้ดำเนินการจัดตั้งรัฐบาลซ้อนอยู่อย่างลับ ๆ แล้ว โดยได้รวมกับพรรคการเมืองอื่น ๆ อีก 10 พรรค นอกจากพรรคธรรมสังคมอันเป็นหลักแล้วยังประกอบด้วยพรรคชาติไทย พรรคสังคมนิยม พรรคประชากรธรรม พรรคสันติชน พรรคพลังประชาชน พรรคฟื้นฟู ชาติไทย พรรคแผ่นดินไทย พรรคเสรีชน พรรคแรงงานและพรรคพัฒนาจังหวัด มีจำนวนรวม กันถึง 118 คน เรียกกันว่า "กลุ่มร่วมชาติ" โดยคาดการณ์ว่าพรรคประชาธิปัตย์ไม่มีทาง จะจัดตั้งรัฐบาลได้สำเร็จอย่างแน่นอน และถ้าเมื่อเหตุการณ์เป็นไปตามนั้น กลุ่มร่วมชาติก็จะ

¹ รายละเอียดความล้มเหลวในการจัดตั้งรัฐบาลของพรรคประชาธิปัตย์ โปรดดู นพดล ศรีสุข, "บทบาทรัฐสภาไทย พ.ศ. 2518 ศึกษากรณีการรวมกลุ่มและความขัดแย้ง" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง มัธยมศึกษาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520), หน้า 200-208.

เข้าดำเนินการจัดการจัดตั้งรัฐบาลเองทันที แต่พอถึงคราวของกลุ่มร่วมชาติจะจัดตั้งรัฐบาลก็มาติดอุปสรรคที่ไม่สามารถจะหาผู้ที่เหมาะสมมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีได้

ท่าทีของพรรคกิจสังคมในตอนนี้ เมื่อคราวที่ลงมติไว้วางใจรัฐบาลในวันที่ 6 มีนาคม 2518 ก็ได้ทำการโงมตีพรรคประชาธิปัตย์อย่างหนัก โดยเฉพาะ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ นั้นได้เป็นคนเปิดฉากโงมตีพรรคประชาธิปัตย์เป็นคนแรกเลย แต่เมื่อลงมติ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ก็ยกมือสนับสนุนไว้วางใจพรรคประชาธิปัตย์ ส่วนสมาชิกพรรคคนอื่น ๆ อีก 17 คน งดออกเสียงและ เมื่อในขณะที่กลุ่มร่วมชาติกำลัง เคลื่อนไหวจัดตั้งรัฐบาลพรรคกิจสังคมก็ไม่ได้ยุ่งเกี่ยวกับเลย

กลุ่มร่วมชาติได้ทำการปรึกษาหารือกันว่าผู้ที่เหมาะสมที่จะดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีมากที่สุดก็คือ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช หัวหน้าพรรคกิจสังคม จึงได้ส่งบุคคลมาทาบทาม คือ นายทวิช กลิ่นประทุม กับนายนิพนธ์ ศศิธร หัวหน้าและรองหัวหน้าพรรคธรรมสังคมมาหา ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ที่บ้านสวนพสุ ซึ่ง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ก็ไม่ได้รับปากตกลงทันทีแต่ผ่อนรับผ่อนส่งว่าจะขอปรึกษาหารือพรรคพวกเสียก่อน และ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ก็ได้ปรึกษารื้อกับคนอื่น ๆ ในพรรคกิจสังคม นายบุญชู โรจนเสถียร เลขาธิการพรรคกิจสังคม ในขณะนั้นเห็นว่ารัฐบาลที่จะตั้งขึ้นต้องมีนโยบายร่วมกันและนโยบายหลัก ควรเป็นนโยบายของพรรคกิจสังคม ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ก็ได้แจ้งไปยังกลุ่มร่วมชาติทางกลุ่มร่วมชาติคอบคกลาง จึงได้มีการจัดทำนโยบายร่วมกันที่โรงแรมอินทราในวันที่ 11 มีนาคม 2518 และสามารถประกาศรายชื่อรัฐบาลชุดใหม่ได้ในวันที่ 19 มีนาคม ศกเดียวกัน เรียกรัฐบาลชุดนี้ว่า "รัฐบาลสหพรรค"

ในกรณีนี้สิ่งที่เป็นการยืนยันถึงความสำเร็จในการเข้าร่วมรัฐบาลของพรรคกิจสังคมก็คือการที่กลุ่มร่วมชาติได้มุ่งเป้าหมายที่จะดึงเอา ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ มาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ทั้งนี้เพราะสมาชิกของกลุ่มร่วมชาติพิจารณาเห็นว่า ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ เป็นผู้ที่มีการมีในทางการเมืองสูงคงจะสามารถนำรัฐบาลสหพรรคให้มีเอกภาพได้ ทั้ง ๆ ที่พรรคกิจสังคมก็มีได้ ขวนขวายที่จะจัดตั้งรัฐบาลแต่อย่างใด การที่พรรคกิจสังคมได้ร่วมรัฐบาลครั้งนี้จึงเป็นเพราะมีการมีในทางการเมืองของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ เป็นประการสำคัญ

2) การแปรเปลี่ยนสถานการณ์ให้เป็นประโยชน์ ตัวอย่างที่เด่นชัดในกรณีนี้ก็คือการจัดตั้งรัฐบาลในปี 2526 กล่าวคือ เมื่อการเลือกตั้งวันที่ 18 เมษายน 2526 ผ่านไป

แม้ว่าพรรคกิจสังคมจะได้รับเลือกตั้งเข้ามามากที่สุดถึง 92 คน แต่เมื่อวันที่ 23 เมษายน¹ พรรคชาติไทยก็สามารถรวบรวมสมาชิกได้เพิ่มขึ้นอีกจนทำให้พรรคชาติไทยมี ส.ส. ถึง 108 คน ในขณะที่พรรคกิจสังคมมี ส.ส. เพิ่มขึ้นเป็น 101 คน พรรคชาติไทยจึงถือว่าตนเป็นพรรคที่มีจำนวน ส.ส. มากที่สุด ก็ควรจะได้จัดตั้งรัฐบาล แต่ก่อนที่จะมีการจัดตั้งรัฐบาลก็ได้มีการประลองกำลังกันระหว่างพรรคชาติไทยซึ่งได้ผนึกกำลังกับพรรคอื่น ๆ อันได้แก่พรรคประชาธิปัตย์ พรรคชาติประชาธิปไตย พรรคก้าวหน้า และพรรคสังคมนิยมประชาธิปไตย รวมเป็น ส.ส. ฝ่ายพรรคชาติไทยทั้งสิ้น 171 คน กับอีกฝ่ายหนึ่งคือพรรคกิจสังคมซึ่งได้กลายเป็นแนวร่วมกับพรรคประชาธิปัตย์ มี ส.ส. รวมกัน 157 คน ด้วยการลงมติเพื่อเลือกประธานและรองประธานสภาผู้แทนราษฎรในวันที่ 29 เมษายน 2526 ปรากฏว่าทางฝ่ายพรรคชาติไทยสามารถเอาชนะได้ทุกตำแหน่ง โดยมีช่วงคะแนนแพ้ชนะอยู่ระหว่าง 160-162 ต่อ 157-159

จากผลการลงคะแนนที่ปรากฏออกมาดังกล่าว ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ได้สังเกตเห็นว่าแพ้ชนะกันหวุดหวิดเต็มที่ น่าจะเป็นอันตรายต่อเสถียรภาพของรัฐบาลที่จะตั้งขึ้น ในเย็นวันที่ 29 เมษายนนั่นเอง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ก็ได้ประชุมปรึกษากันหรือถึงกับอันตรายดังกล่าวกับผู้นำพรรคคนสำคัญที่บ้านสวนพลู โดยสรุปว่าถ้าหากพรรคการเมืองจัดตั้งรัฐบาลขึ้นได้ ในขณะนี้อย่างไรจะเป็นพรรคชาติไทย หรือพรรคกิจสังคม ผลที่จะเกิดขึ้นก็คือจะได้รัฐบาลที่มีเสถียรภาพต่อแหลม เนื่องจากมีเสียงสนับสนุนกำลังใกล้เคียงกันมาก ในสภาพเช่นนี้จึงเป็นไปได้ยากที่พรรคการเมืองใด ๆ จะสามารถประคับประคองระบบประชาธิปไตยให้ไปรอดได้ สภาที่จะวุ่นวายเช่นเดียวกันกับเมื่อสมัยปี 2518-2519 จำเป็นที่จะต้องหาคนกลางมาประสานผลประโยชน์ในเรื่องนี้ ซึ่งก็เห็นต้องกันว่าบุคคลคนนั้นก็คือ พล.อ. เปรม ติณสูลานนท์ ซึ่งได้แสดงให้เห็นประจักษ์แล้วถึงคุณสมบัติดังกล่าวในรัฐบาลที่ผ่านมา ม.ร.ว.คึกฤทธิ์จึงได้ออกมาให้สัมภาษณ์แก่ผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์ที่มารอสัมภาษณ์อยู่แล้วเกือบ 20 คน ในช่วงนั้นเอง

¹ ได้มีการเปลี่ยนแปลงพรรคกันมากของ ส.ส. ที่ได้รับเลือกตั้งเข้ามาในช่วงก่อนวันที่ 23 เมษายน เนื่องจากบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ 2521 ที่ว่าถ้าหากทหเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวหมดลงไป ซึ่งจะหมดในวันที่ 22 เมษายน 2526 ส.ส. ทุกคนจะต้องเข้าสังกัดพรรคการเมือง และจะต้องเป็นพรรคการเมืองที่มีคุณสมบัติครบถ้วนตาม พ.ร.บ.พรรคการเมือง 2524 เท่านั้น ผู้สมัครพรรคเล็กพรรคน้อยจึงพยายามเคลื่อนย้ายเข้าสู่พรรคใหญ่ ๆ ดังกล่าว.

พล.อ. เปรม ติณสูลานนท์ ก็ได้โทรศัพท์ติดต่อมาสอบถามเกี่ยวกับแนวโน้มของการเมืองอันเป็นผลมาจากการเลือกประธานและรองประธานสภาผู้แทนราษฎรในวันดังกล่าว ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ได้รายงานถึงสภาความ เป็นไปและแนวโน้มนี้อาจจะเป็นไปตามที่ได้พูดคุยกับผู้นำของพรรคกิจสังคม ก่อนหน้านี้ด้วย พล.อ. เปรมจะต้องกลับมาเป็นนายกรัฐมนตรี ในที่สุด พล.อ. เปรมก็ตกลง แต่ก็ยังมีข้อแม้ว่าจะต้อง เป็นความต้องการของสภาด้วย ดังนั้น ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ จึงได้ออกมา ให้สัมภาษณ์ผู้สื่อข่าวต่อรวมทั้ง เรียกร้องให้ พล.อ. เปรม กลับมารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีด้วย

หลังจากนั้นก็เป็นการดำเนินการของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ที่จะขอเสียงสนับสนุนจากสภา โดยได้โทรศัพท์รายงานถึงผลการพูดคุยของตนกับ พล.อ. เปรมให้ประธานรัฐสภา คือ นายจรรบุตร เรืองสุวรรณ ทราบ และได้ติดต่อ นายพิชัย รัตตกุล หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ต่อไปด้วย ส่วนทางพรรคประชากรไทยกับพรรคชาติประชาธิปไตยนั้น ทาง พล.อ. เปรมได้ส่งคนไป ประสานงาน ซึ่งทั้ง 4 พรรคก็สามารถรวมกันได้ในที่สุด แม้ว่าจะมีข้อระแวงกันอยู่บ้าง ระหว่างพรรคประชาธิปัตย์กับพรรคประชากรไทย แต่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ก็ได้เข้าใกล้ เกือบจน ทั้งสองพรรคยินยอม ด้วยการดำเนินการดังกล่าวสภาทั้งสองก็รับรองให้ พล.อ. เปรม เป็น นายกรัฐมนตรีได้จัดตั้งรัฐบาลต่อไป รวมทั้งพรรคกิจสังคมก็ได้ร่วมบริหารประเทศในรัฐบาล ชุดนี้ด้วย

ความสำเร็จในการจัดตั้งรัฐบาลชุดนี้ นับ เป็นความสามารถของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช อย่างเห็นได้ชัด เพราะ เป็นผู้ริเริ่มในการเสนอแนะแนวทางที่จะแก้ไขปัญหาทางการเมืองในขณะนั้น และเป็นผู้ดำเนินการประสานงานต่อมาตามลำดับ จนสถานการณ์ที่ แต่แรกทำท้าวว่าพรรคชาติไทยน่าจะจัดตั้งรัฐบาลต้องสลายไป และพรรคกิจสังคมก็ได้เข้าร่วมรัฐบาลในที่สุด ด้วยการ เป็นแกนนำในการ เคลื่อนไหว เพื่อ เปลี่ยนแปลงสถานการณ์ดังกล่าว ด้วยสติปัญญาของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ โดยแท้

๓) ความสัมพันธ์กับฐานอำนาจต่าง ๆ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นั้น นอกจากจะมีบารมีในทางการเมืองด้วยการที่แสดงความสามารถต่าง ๆ ให้ประจักษ์แล้ว ในทางส่วนตัว ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ก็ได้มีความสัมพันธ์กับฐานอำนาจต่าง ๆ อยู่พอสมควรจนสามารถ นำมาใช้เป็นประโยชน์ในทางการเมืองได้ด้วย ในฐานะแรกนั้น ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ มีลูกศิษย์อยู่มาก โดยเฉพาะในแวดวงข้าราชการอีกฐานะหนึ่งก็ เป็นนักธุรกิจจึงมี เพื่อนนักธุรกิจ เป็นพรรคพวก อยู่มากด้วย แต่ความสัมพันธ์อีกอย่างหนึ่งก็คือความสัมพันธ์กับกองทัพซึ่งมีส่วนส่งเสริมให้

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ เป็นที่ยอมรับในกองทัพในระดับหนึ่ง ผลสำเร็จที่แอบแฝงในการจัดตั้งรัฐบาลในปี 2526 ประการหนึ่งก็เนื่องมาจากการดำเนินการผูกสัมพันธ์กับฐานอำนาจกับนายทหารบางส่วน ซึ่งทำให้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ สามารถมองเห็นช่องทางที่จะแก้ไขวิกฤตการณ์ทางการเมืองในช่วงนั้นได้สำเร็จ

ก่อนที่จะมีการยุบสภาในวันที่ 19 มีนาคม 2526 เป็นที่เห็นชัดทั่วกันว่า ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ได้เป็นผู้นำในการประจันหน้ากับกองทัพในกรณีการแก้ไขรัฐธรรมนูญ ดังเช่นการเขียนบทความโจมตีกองทัพอย่างรุนแรงเกี่ยวกับการที่กองทัพได้พยายามผลักดันให้น่าระบอบคอมมิวนิสต์มาใช้กับการปกครองประเทศโดยเฉพาะเกี่ยวกับรูปแบบของสภา ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับสภาสูงสุดของสหภาพโซเวียต (เปเรชเตียม) และเมื่อพรรคกิจสังคมได้เปิดการปราศรัยใหญ่ครั้งแรกที่ท้องสนามหลวงในวันที่ 24 มีนาคม 2526 ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ก็ได้กล่าวท้าทายทหารโดยกล่าวว่า "กูไม่กลัวมึง" การกระทำดังกล่าวของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ เป็นการใช้สถานการณ์ให้เป็นประโยชน์ในระดับหนึ่ง กล่าวคือ ทหารได้มีภาพพจน์ตกต่ำมาก หลังจากการออกมาสนับสนุนการแก้ไขรัฐธรรมนูญอย่างเปิดเผยในปลายปี 2525 คำพูดดังกล่าวจาก ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ก็เพื่อยืนยันว่าหากทหารยังขึ้นทำอะไรผิดพลาดต่อไปทหารนั้นแหละที่จะเป็นฝ่ายเสียหายจากการประนามของมติมหาชน ดังเช่นที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ได้ตั้งบรรยายกาศนั้นขึ้นมาเตือนกองทัพไว้อีกประการหนึ่ง การกักขอบเขตของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ให้ทหารระวังภาพพจน์ของตนเองย่อมจะทำให้พรรคการเมืองสามารถดำเนินการทางการเมืองในระยะต่อมาได้สะดวก อย่างน้อยเมื่อการเลือกตั้งสิ้นสุดลงทหารก็คงไม่กล้าทำอะไรโดยไม่ระวังเช่นแต่ก่อน ซึ่งก็ประสบผลตามนั้น เพราะการจัดตั้งรัฐบาลเมื่อหลังการเลือกตั้ง 18 เมษายน 2526 แสดงให้เห็นถึงการเจียมเฉยของกองทัพ มิได้เข้ามาท้าทายพรรคการเมืองมากเหมือนในช่วงสภาที่ผ่านมา

ในขณะที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ได้ปราบทหารไว้ระยะหนึ่ง ในขณะเดียวกันก็ได้ให้ผู้ใกล้ชิด คือ นายพงษ์ สารสิน ซึ่งดำรงตำแหน่งเลขาธิการพรรคกิจสังคม เข้าไปประสานงานกับฝ่ายทหารอย่างลับ ๆ อยู่ตลอดเวลาด้วย ผลสำเร็จอันหนึ่งของการดำเนินการดังกล่าวก็คือ การกำหนดแนวทางในทางการเมืองร่วมกันระหว่างฝ่ายกองทัพกับพรรคการเมือง ด้วย ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ เล็งเห็นว่ารัฐบาลภายหลังการเลือกตั้งคงจะต้องเป็นรัฐบาลผสมอย่างแน่นนอน เพราะฉะนั้นจำเป็นจะต้องผูกไมตรีกับกองทัพเพื่อไม่ให้การเมืองเกิดความรุนแรงขึ้นหากพรรคการเมืองมีอุปสรรคในการจัดตั้งรัฐบาล ดังจะเห็นได้ว่าเมื่อการหาเสียงมาได้ถึงระยะหนึ่งการเมืองตีกองทัพ

ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ก็ไม่ปรากฏให้เห็นอีก เลย และการปราศรัยของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ในวัน
ท้าย ๆ ก่อนการเลือกตั้งก็โด่งดังเป็นนัย ๆ ถึงรัฐบาลที่ควรจะเป็นหลังการเลือกตั้งด้วย คือ
จะเป็นรัฐบาลที่มีลักษณะประนีประนอมและ เป็นที่ยอมรับของทุกสถาบันอัน เป็นผลมาจากการ
ประสานสัมพันธ์กันระหว่าง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ กับกองทัพดังกล่าว

การรู้จักใช้ฐานอำนาจต่าง ๆ ในทางการเมืองให้เป็นประโยชน์ของ ม.ร.ว.
คึกฤทธิ์ ได้สร้างความสำเร็จในทางการเมืองให้แก่พรรคกิจสังคมในที่สุดด้วย และในบางครั้ง
เมื่อจำเป็นจะต้องสร้างความสัมพันธ์ใหม่ ๆ ขึ้นมา ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ก็สามารถดำเนินการได้
อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสำเร็จด้วยดี ทำให้พรรคกิจสังคมมีบทบาท เข้มแข็งขึ้นในทาง
การเมือง

4) บารมีในพรรคกิจสังคม ในแง่นี้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เปรียบเสมือน
กับผู้ที่ก่อให้เกิดพรรคกิจสังคม ความผูกพันระหว่าง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ กับพรรคกิจสังคมเป็นสิ่ง
ที่แยกกันไม่ออก ดังเช่นคำเรียกพรรคกิจสังคมที่ว่า "พรรคคึกฤทธิ์กิจสังคม" และในการเลือกตั้ง
ทุกครั้งนั้นพรรคกิจสังคมก็ได้เชิดชูความโดดเด่นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ มาเป็นสิ่งจูงใจให้ผู้คน
มาลงคะแนนให้พรรคด้วย ดังเช่นข้อความในการรณรงค์หาเสียงที่ว่า "รักคึกฤทธิ์เลือกกิจสังคม"
นอกจากนั้นนโยบายเด่น ๆ ของพรรคกิจสังคมก็ได้เชื่อมโยงเข้ากับ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์เหมือน เป็น
สิ่งเดียวกัน เช่น เรียกเงินผันว่าเป็นเงินคึกฤทธิ์ และผลที่ได้จากเงินผันก็ตั้งชื่อ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์
ต่อท้ายเข้าไปเช่นถนนเงินผัน เรียกว่า ถนนคึกฤทธิ์เหล่านี้เป็นต้น ม.ร.ว.คึกฤทธิ์จึงเป็น
เสมือน สัญลักษณ์ของพรรคกิจสังคมเลยทีเดียว

เกี่ยวกับบารมีของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ต่อสมาชิกในพรรคนั้น เป็นที่ปรากฏเห็นชัดว่า
ม.ร.ว.คึกฤทธิ์สามารถสร้างการยอมรับนับถือเชื่อฟังให้เกิดในหมู่สมาชิกทั้งหมด นอกเหนือจาก
ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ จะสามารถให้ความช่วยเหลือแก่สมาชิกที่มีความเดือดร้อนได้เสมอ ๆ แล้ว
ความสามารถในการดำเนินบทบาททางการเมืองของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์นั้นก็เป็นที่ยอมรับของ
สมาชิกทุกคนด้วย ดังนั้น ไม่ว่า ม.ร.ว.คึกฤทธิ์จะขึ้นนำพรรคกิจสังคมไปในทิศทางใดก็ได้
การปฏิบัติตามจากสมาชิกทั้งหมดด้วยดี นอกจากนั้นยังเป็นการยินยอมของสมาชิกทุกคนด้วยที่
จะให้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ เป็นผู้ตัดสินใจที่จะเลือกหนทางในการดำเนินวิธีทางการเมืองของ
พรรค ดังเช่นการจัดตั้งรัฐบาลแทบทุกครั้งผู้ตกลงใจขึ้นสุดท้ายก็คือ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ แต่กระนั้น
ก็ไม่ปรากฏเลยว่ามีครั้งใดที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ตัดสินใจร่วมรัฐบาลลงไปได้ปรึกษาหารือกับ

สมาชิกพรรค อย่างน้อยก็ต้องมีการปรึกษาหารือกับผู้นำคนสำคัญ ๆ ของพรรคเสียก่อน แต่ถ้ายังเป็นปัญหาขัดแย้งก็จะให้พรรคลงมติ ดังเช่น การขัดแย้งของสมาชิกพรรคในการตัดสินใจ เข้าร่วมรัฐบาล เมื่อการประชุมพรรควันที่ 30 พฤศจิกายน 2524 จนเมื่อได้มติพรรค เป็นเด็ดขาดแล้วจึงได้ดำเนินการ เพื่อ เข้าร่วมรัฐบาลต่อไป

บารมีดังกล่าวของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ในพรรคกิจสังคมได้ส่งผลให้พรรคกิจสังคมสามารถดำเนินการเพื่อ เข้าร่วมรัฐบาลได้อย่างมีเอกภาพและประสบผลสำเร็จด้วยดี ทั้งนี้เพราะสมาชิกพรรคมีความ เชื่อมั่นและได้มอบหมายให้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ดำเนินการดังกล่าวด้วยความยินยอมพร้อมใจ ดังจะเห็นได้จากการดำเนินการของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ในการร่วมรัฐบาลทุกครั้งจน เสมือนกับว่า ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ คือผู้ดำเนินการแต่เพียงผู้เดียว

ข. โครงสร้างทางการเมืองภายนอกที่เอื้ออำนวย ในหลาย ๆ ครั้งสถานการณ์ทางการเมืองภายนอกมีส่วนผลักดันให้พรรคกิจสังคมสามารถ เข้าร่วมรัฐบาลได้สะดวกขึ้น นอกเหนือจากความสามารถของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ดังที่กล่าวมาแล้ว นั่นคือสภาพโครงสร้างทางการเมืองที่มีลักษณะ เอื้ออำนวย เปิดโอกาสให้พรรคกิจสังคม เข้าดำเนินการช่วงชิงอำนาจทางการเมืองจนสามารถจัดตั้งรัฐบาลได้สำเร็จ โครงสร้างทางการเมือง เช่นนั้นได้แก่

1) ความอ่อนแอของสถาบันทหาร ตัวอย่างที่เด่นชัดที่สุดในกรณีนี้ก็คือนิคมโครงสร้างทางการเมืองหลัง เหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม 2516 ซึ่งทหารได้ถอยบทบาทของตนเองไปจากวงจรการเมืองซึ่งขณะหนึ่ง ต่อมาเมื่อมีการเลือกตั้งวันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2518 สถาบันที่มีบทบาททางการเมืองมากที่สุดในระยะนี้ก็คือพรรคการเมืองต่าง ๆ ซึ่งเลือกตั้งเข้ามาได้ แต่ก็ยังขาด เอกภาพที่จะควบคุมสถานการณ์ทางการเมืองไว้ได้ เพราะได้มีการแบ่งพรรคแบ่งพวกว่าเป็นกลุ่มพรรคประชาธิปไตยกลุ่มหนึ่ง และกลุ่มที่ไม่ชอบพรรคประชาธิปไตยอีกกลุ่มหนึ่ง และเมื่อพรรคประชาธิปไตยไม่สามารถจะจัดตั้งรัฐบาลได้ เพราะไม่ได้รับความไว้วางใจจากสภาพรรคการเมืองที่เหลือก็ยังไม่สามารถที่จะจัดตั้งรัฐบาลได้สำเร็จ ทั้งนี้เพราะขาดผู้นำที่จะมาทำให้เกิดบูรณาการขึ้นได้ในพรรคการเมือง เหล่านั้น

ในระยะเวลาดังกล่าวหากทหารยังมีบทบาทในทางการเมืองอยู่ก็คงจะ เข้ามาจัดการกับสภาเวดดังกล่าวแล้ว อย่างน้อยก็เช่นเคยให้พรรคการเมือง เหล่านั้นรวมตัวได้โดยมีการประสานผลประโยชน์กับทหาร เช่นที่เป็นอยู่ในระบอบการเมืองปัจจุบัน ในสภาพที่ไม่มีพรรคการเมืองใด เข้มแข็งพอที่จะจัดตั้งรัฐบาลได้ในขณะนั้น เพราะการจัดตั้งรัฐบาลผสมจำเป็นจะต้อง

ได้ผู้นำที่เป็นที่ยอมรับของทุก ๆ พรรค และผู้นำที่โดดเด่นของพรรคการเมืองในเวลา ดังกล่าวก็คือ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช หัวหน้าพรรคกิจสังคม ในที่สุดกลุ่มร่วมชาติที่ ดำเนินการจัดตั้งรัฐบาลสืบต่อจากพรรคประชาธิปัตย์ก็จำเป็นต้องเลือก ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ มาเป็นหัวหน้ารัฐบาล ทั้งที่พรรคกิจสังคมเองก็มี ส.ส. เพียง 18 คนเท่านั้น แต่ด้วยลักษณะ ผู้นำที่เหนือกว่าบุคคลอื่น ๆ จึงทำให้พรรคกิจสังคมได้ถูกดึงเข้าร่วมรัฐบาลด้วย

หรือในกรณีรัฐบาลปี 2526 จะมองในแง่ความอ่อนแอของสถาบันทหารก็มีเหตุผล ที่ควรจะเชื่อว่าเป็นเช่นนั้นได้เช่นกัน กล่าวคือ ในระยะตั้งแต่ปี 2524 เป็นต้นมา ภายหลังจาก ที่ พล.อ.อาทิตย์ กำลังเอก ได้ขึ้นมาดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก ทหารได้แตกเป็น 2 ชั่ว คือ ชั่วหนึ่งยังจงรักภักดีต่อ พล.อ.เปรม และสนับสนุนประชาธิปไตยตามระบอบรัฐสภา และอีกชั่วนึงเป็นฝ่ายของ พล.อ.อาทิตย์ แต่ฝ่ายหลังรู้สึกว่าจะมีอำนาจต่อรองสูงกว่า เพราะโดยฐานะและตำแหน่งของ พล.อ.อาทิตย์ นั้นย่อมจะเกาะกุมกำลังของกองทัพได้เป็น จำนวนมาก จุดแตกหักก็เมื่อ พล.อ.เปรม ได้ถูกบีบให้มีการยุบสภาในวันที่ 19 มีนาคม 2526 ความแตกร้าวของกองทัพในจุดนี้ได้ถูก ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ดึงขึ้นมา เป็นประโยชน์แก่ ฝ่ายพรรคการเมือง ด้วยการโจมตีทหารอย่างรุนแรงโดยมุ่ง เป้าหมายไปยังกลุ่มทหารที่ คิดขัดขวางการเติบโตของสภาให้มีทหารกลุ่มหนึ่งชะงักและถอยบทบาทของตนเองลงไป ในขณะที่เดียวกันพรรคการเมืองก็ดำเนินบทบาทประสานผลประโยชน์กับทหารฝ่ายนี้สนับสนุน ระบอบสภาจัดตั้งรัฐบาลได้สำเร็จ

ความอ่อนแอหรือความแตกแยกของทหารนั้นทำให้โครงสร้างทางการเมือง เปลี่ยนไปและ เป็นประโยชน์แก่กลุ่มพลังอื่น ๆ ที่จะขึ้นมาแสวงหาอำนาจ ทั้งนี้กลุ่มพลังเหล่านั้น จะต้องรู้จักฉกฉวยโอกาสนั้นด้วย ในแง่นี้ประโยชน์ก็ตกอยู่กับพรรคการเมืองที่มีอิทธิพลมากขึ้น ในปี 2523 และการฉกฉวยโอกาสของพรรคกิจสังคมในปี 2526 ดังตัวอย่างที่กล่าวมา

2) ความจำเป็นในการร่วมมือกันทางการเมือง ตัวอย่างที่เห็นเด่นชัด การเข้าร่วมรัฐบาลของพรรคกิจสังคมในปี 2523 และปี 2524 ที่เรียกว่ารัฐบาลเปรม 1 และเปรม 3

รัฐบาลเปรม 1 เกิดขึ้นหลังจากที่ พล.อ.เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ นายกรัฐมนตรี คนก่อนได้ลาออกไป จึงต้องมีการจัดตั้งรัฐบาลใหม่ขึ้น เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่าด้วยข้อ กำหนดในรัฐธรรมนูญปี 2521 ที่ทำให้พรรคการเมืองไม่อยู่ในฐานะเข้มแข็งพอ ที่จะจัดตั้งรัฐบาล

ได้ตามลำพัง เพราะยังมีวุฒิสมาชิกอันเป็นฐานอำนาจของทหารที่มีอำนาจเหนือกว่าร่วมอยู่ในการตัดสินใจที่จะให้บุคคลใด ๆ ขึ้นมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ดังจะเห็นได้จากการที่สภาส่วนใหญ่เลือก พล.อ. เปรม ติณสูลานนท์ ให้เป็นผู้จัดตั้งรัฐบาลในการชาวเสียงเพื่อหาผู้เหมาะสม เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2523 ซึ่ง พล.อ. เปรม ได้เสียงสนับสนุน 395 เสียง ส่วนพรรคกิจสังคมได้เสนอชื่อ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์เข้าแข่งด้วยตามหลักการในฐานะพรรคการเมืองที่ใหญ่ที่สุดในสภาแต่ก็ได้รับเสียงสนับสนุนเพียง 80 เสียง ในเย็นวันนั้นเอง พล.อ. เปรมก็ได้ไปหา ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ที่บ้านสวนพดูเพื่อขอให้เข้าร่วมรัฐบาล ซึ่ง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ก็ตกลงด้วยดี ทั้งนี้ พล.อ. เปรมให้คำรับรองว่าจะสานนโยบายของพรรคต่าง ๆ เข้าด้วยกันเพื่อเป็นนโยบายของรัฐบาลผสมชุดนี้โดยเฉพาะนโยบายในการพัฒนาชนบทจะยึดถือนโยบายการสร้างงานในชนบทของพรรคกิจสังคมเป็นหลัก

การดำเนินการทางการเมืองของ พล.อ. เปรม ในเวลานั้น แสดงให้เห็นถึงเจตนาอันหนึ่งของ พล.อ. เปรมก็คือการแสวงหาความร่วมมือทางการเมือง เพราะได้มีบทเรียนจากรัฐบาลของ พล.อ. เกอริ่งศักดิ์ ที่ผ่านมาว่าความวุ่นวายของสภาย่อมจะนำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้ไม่ว่า พล.อ. เกอริ่งศักดิ์ จะมีฐานสนับสนุนในวุฒิสภาแน่นหนาสักเพียงไร ซึ่งวุฒิสภานั้นก็ยากที่จะควบคุมหากผู้นำคนนั้นต้องหมดอำนาจลงไปและย่อมจะไปฝึกฝนกับผู้นำคนใหม่ที่มีอำนาจขึ้นมา ดังเช่นการขึ้นมามีตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกของ พล.อ. เปรม ติณสูลานนท์ ในขณะที่ พล.อ. เกอริ่งศักดิ์ ต้องออกจากกองทัพเพราะเกษียณอายุราชการ¹ ซึ่งส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในที่สุด การที่ พล.อ. เปรม ดำเนินกุศโลบายขอความร่วมมือจากพรรคการเมืองดังกล่าวจึงมีความจำเป็นที่จะต้องดำเนินการเพื่อให้สภามีเสถียรภาพมั่นคงในการนี้ก็ต้องแสวงหาพรรคการเมือง เข้ามามีอำนาจให้มีจำนวนมากที่สุด ดังจะเห็นได้จากการที่ พล.อ. เปรม มิได้ติดต่อเฉพาะพรรคกิจสังคมเท่านั้น แต่ยังสามารถ

¹ ผู้เขียนมีความเห็นว่าการก่ออายุราชการของ พล.อ. เปรม ติณสูลานนท์ ในปี 2523 นั้น คงจะมีเหตุผลเพื่อมิให้มีการเปลี่ยนแปลงในกองทัพอย่างฉับพลัน ในขณะที่ พล.อ. เปรม เพิ่งเข้ามาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี จึงจำเป็นจะต้องดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกต่อไปอีก เพื่อให้ระบบการเมืองเรียบร้อยไปอีกระยะหนึ่ง ทั้งนี้ เพราะมีบทเรียนจากกรณีของ พล.อ. เกอริ่งศักดิ์ ดังกล่าว.

ขอรับรองพรรคประชาธิปไตยและพรรคชาติไทย ซึ่งเป็นพรรคขนาดใหญ่ในสภานั้น
เข้ามาร่วมด้วย เพื่อให้รัฐบาลชุดนี้มีเสถียรภาพมั่นคงมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ซึ่ง
ทุกพรรคก็ให้ความร่วมมือกับ พล.อ. เปรมด้วยดี

อีกตัวอย่างหนึ่งก็คือ การเข้าร่วมรัฐบาลเปรม 3 ของพรรคกิจสังคมซึ่งมีมูลเหตุ
มาจากการที่รัฐบาลเปรม 2 มีฐานะสั่นคลอนเพราะว่าภาพพจน์ของรัฐบาลกำลังตกต่ำลง
เสื่อมลงจนใจดีรัฐบาลอย่างหนักเกี่ยวกับการทำงานของรัฐมนตรีหลาย ๆ คนที่ไร้ประสิทธิภาพ
และการออกมาให้สัมภาษณ์ดูหมิ่นนักศึกษาของ พล.อ.สุดสาย หัสตินทร์ รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี
ซึ่งเป็นวิพากษ์วิจารณ์กันมาก และท่าทีของพรรคกิจสังคมเมื่อออกมาจากรัฐบาลเปรม 1 แล้ว
แม้จะวางเฉยแต่ก็เป็นที่น่าวิตกว่าหากเมื่อใดก็ตามที่พรรคกิจสังคม เกิดลุกขึ้นมา เป็นฝ่ายค้านฐานะ
ของรัฐบาลก็จะลำบาก จึงเกิดกระแสข่าวหนักแน่นขึ้นเรื่อย ๆ ว่าจะมีการปรับปรุงคณะรัฐมนตรี
นายบุญเท่ง ทองสวัสดิ์ ประธานสภาผู้แทนราษฎรในขณะนั้นได้ให้สัมภาษณ์แก่ผู้เขียนว่า
ได้มีการพูดคุยกับนายกรัฐมนตรีคือ พล.อ. เปรม ติณสูลานนท์ เกี่ยวกับการขอให้พรรคกิจสังคม
เข้าร่วมรัฐบาลชุดใหม่ที่จะมีการปรับปรุงนี้ด้วย ซึ่งนายบุญเท่ง ได้นำข่าวนี้มาเรียน ม.ร.ว.
คึกฤทธิ์ หัวหน้าพรรคกิจสังคมซึ่ง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ก็ขอให้หน้าประเด็นนี้ เข้าปรึกษาหารือในที่ประชุม
พรรค และในวันที่ 30 พฤศจิกายน 2524 ในวาระการประชุมประจำเดือนของพรรคกิจสังคม
ก็ได้หยิบยกเรื่องนี้ขึ้นมาเพื่อพิจารณาขอมติจากสมาชิกในที่ประชุม ที่ประชุมได้แตกแยกความเห็น
เป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายที่เห็นว่าควรเข้าร่วม โดยให้เหตุผลว่าจะทำให้พรรคได้พิสูจน์ฝีมือแก่ภาพพจน์
ของพรรคที่ตกต่ำไปจนต้องลาออกจากรัฐบาลเปรม 1 และเพื่อประโยชน์ของพรรคในการเลือกตั้ง
ทั่วไปข้างหน้าด้วย ส่วนอีกฝ่ายหนึ่งคัดค้านโดยให้เหตุผลว่าถ้าเข้าไปก็คงจะทำอะไรได้ไม่มาก
เนื่องจากเป็นรัฐบาลผสมและต้องเข้าไปยอมตาม การครอบงำของ พล.อ. เปรม ซึ่งจะทำให้
เกียรติภูมิของพรรคตกต่ำ ดังจะเห็นได้จากการบริหารของรัฐบาล พล.อ. เปรมที่ผ่านมาที่มี
แต่ความเฉื่อยและไร้ประสิทธิภาพ ในการประชุมวันนั้นมีผู้เข้าร่วมประชุม 58 คน ลงมติว่า
เห็นควรเข้าร่วม 22 คน คัดค้าน 13 คน และงดออกเสียง 23 คน มติจึงยังไม่ถึงกึ่งหนึ่ง
ซึ่งตามปกติยุติตินั้นจะต้องตกไป แต่ก็ได้มีสมาชิกกลุ่มหนึ่งเห็นว่ายุติติสำคัญดังกล่าวมันเข้ามา
ค่อนข้างมากเกินไป น่าจะได้มีการพิจารณาโดยรอบคอบเสียก่อน ขอให้จัดมีการพิจารณาทบทวนยุติติ
ดังกล่าวอีกครั้งหนึ่ง โดยมีผู้รับรองเข้าชื่อครบตามข้อบังคับของพรรค จึงได้มีการประชุม
อีกครั้งหนึ่งในวันที่ 4 ธันวาคม 2524 ในครั้งนี้ฝ่ายที่คัดค้านไม่ได้เข้าร่วมประชุมด้วย เป็นส่วนใหญ่

ดังนั้น เมื่อผลการยกมือลงมติตัดสินฝ่ายที่เห็นควร เข้าร่วมจึงชนะไปอย่างเด็ดขาด เลขาธิการพรรคในขณะนั้น คือ นายโกศล ไกรฤกษ์ จึงได้นำผลการประชุมพรรคไปเสนอต่อ พล.อ. เปรม และได้มีการจัดตั้งรัฐบาลชุดใหม่ในวันที่ 19 ธันวาคม 2526 ตามลำดับ

จะเห็นได้ว่าการจัดตั้งรัฐบาลทั้ง 2 ชุดในปี 2523 และปี 2524 นี้เป็นความจำเป็นที่ฝ่ายผู้นำรัฐบาลที่จะต้องพึ่งพาพรรคการเมืองในการให้ความสนับสนุนแก่รัฐบาล ในอันที่จะประคับประคองให้รัฐบาลอยู่รอดตลอดไป ด้วยโครงสร้างของการเมืองเช่นนี้ย่อมเอื้ออำนวยให้พรรคการเมืองสามารถสร้างอำนาจต่อรองเข้าร่วมรัฐบาลได้ในที่สุด ดังเช่นการได้ร่วมรัฐบาลของพรรคกิจสังคมทั้ง 2 ครั้งดังกล่าว

3) ข้อผูกพันในทางการเมือง ตัวอย่างที่เด่นชัดของกรณีนี้ก็คือ การเข้าร่วมรัฐบาลของพรรคกิจสังคมในปี 2526 ซึ่งนอกเหนือจากจะเป็นการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ด้วยความสามารถของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ที่เป็นผู้กำหนดแนวทางและประสานให้รัฐบาลก่อรูปร่างขึ้นได้แล้ว ยังเป็นภาวะจำยอมที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์จะต้องจัดตั้งรัฐบาลชุดนี้ให้สำเร็จ เนื่องจากเป็นความผูกพันในข้อตกลงกันระหว่าง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์กับ พล.อ. เปรม ซึ่งถือว่าการตั้งรัฐบาลชุดนี้เป็นความรับผิดชอบของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ด้วย

มูลเหตุของเรื่องก็คือการพูดคุยกันทางโทรศัพท์ในค่ำวันที่ 29 เมษายน 2526 ภายหลังจากที่พรรคชาติไทยและพันธมิตรสามารถเอาชนะในการเลือกประธานและรองประธานสภาผู้แทนราษฎรในวันนั้นตามที่กล่าวมาแล้ว จากการสัมภาษณ์ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ที่ได้เปิดเผยกับผู้เขียนและบุคคลที่ใกล้ชิดอื่น ๆ สรุปได้ว่าในการพูดคุยกับ พล.อ. เปรมในวันนั้น นอกเหนือจาก ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ จะได้ขอร้อง พล.อ. เปรมให้กลับมารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้วโดยอ้างเหตุผลถึงความจำเป็นที่จะต้องได้ พล.อ. เปรมมาช่วยสร้างบูรณภาพในทางการเมืองเพื่อให้สภาชุดนี้มีเสถียรภาพดีขึ้นและสามารถดำเนินการบริหารประเทศได้อย่างราบรื่น นอกจากนี้ พล.อ. เปรมยังได้สงวนท่าทีโดยมีข้อแม้ว่าจะต้องเป็นไปตามความต้องการของสภา ซึ่งหากสภาลงมติด้วยคะแนนเสียงเด็ดขาดให้ พล.อ. เปรม เป็นนายกรัฐมนตรีแล้วจึงจะยอมรับตำแหน่งนั้น ยิ่งไปกว่านั้น พล.อ. เปรมยังได้ขอร้องให้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ช่วยประคับประคองรัฐบาลชุดนี้ด้วย และจะต้องรับผิดชอบในรัฐบาลชุดนี้ร่วมกัน

การดำเนินการดังกล่าวของ พล.อ. เปรม นอกเหนือจากจะเป็นการเรียกร้องภาพหน้าของ พล.อ. เปรมต้องตกต่ำไปในการประกาศตัดสินใจยุบสภา ในวันที่ 19 มีนาคม 2526

ซึ่งบรรดาพรรคการเมืองต่าง ๆ ยังมีความระแวงแคลงใจอยู่ให้กลับคืนมาได้แล้ว เพราะถือว่าการรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของ พล.อ. เปรม ราวนี้ก็ด้วยสภาเรียกร้อง ในขณะที่เดียวกัน การที่ พล.อ. เปรมก็ขอให้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ต้องรับผิดชอบต่อรัฐบาลชุดนี้ด้วยโดยที่จะต้องช่วยดำเนินการจัดตั้งรัฐบาลชุดนี้ให้สำเร็จ ดังจะเห็นได้จากบทบาทที่โดดเด่นในการประสานงานและติดต่อเพื่อดำเนินการจัดตั้งรัฐบาลชุดนี้ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ในระยะต่อมาที่แสดงให้เห็นอย่างออกหน้าออกตา นอกจากนี้ พล.อ. เปรมยังได้ขอความตกลงใจที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์จะต้องประคับประคองรัฐบาลชุดนี้ให้อยู่ได้อย่างคลอเคลียด้วย ดังจะเห็นได้จากภาวะความสุกพันที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์จะต้องสนับสนุนรัฐบาลชุดนี้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้แม้ว่ารัฐบาลชุดนี้จะบริหารงานล้มเหลวในหลาย ๆ เรื่องในระยะต่อมา จึงสามารถสรุปได้ว่า การจัดตั้งรัฐบาลในปี 2526 นี้ เป็นผลสืบเนื่องมาจากข้อผูกพันทางการเมืองที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ มีต่อ พล.อ. เปรม เป็นประการสำคัญด้วย

ค. สถานภาพของพรรคที่ช่วยส่งเสริม ส่วนนี้ก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การเข้าร่วมรัฐบาลของพรรคกิจสังคมประสบความสำเร็จด้วยดี หรืออีกนัยหนึ่งก็คือช่วยให้พรรคกิจสังคมสามารถจัดตั้งรัฐบาลได้ง่ายขึ้น เช่น ช่วยให้ผู้นำที่ทำการประสานงานติดต่อจัดตั้งรัฐบาลสามารถดำเนินการได้สะดวกขึ้น สถานภาพต่าง ๆ ของพรรคกิจสังคมที่ช่วยส่งเสริมให้การจัดตั้งรัฐบาลทุกครั้งประสบความสำเร็จ ก็ได้แก่

1) ขนาดและฐานะของพรรค ตัวอย่างที่เด่นชัดในกรณีนี้ก็คือ การจัดตั้งรัฐบาลปี 2523 ปี 2524 และปี 2526 ซึ่งทั้ง 3 ครั้งนี้ พรรคกิจสังคมอยู่ในคณะของพรรคที่ได้รับเลือกตั้งเข้ามามากที่สุด เป็นพรรคที่มีขนาดใหญ่กว่าพรรคการเมืองอื่น ๆ ดังจะเห็นได้ว่าการที่ พล.อ. เปรม เดินทางไปติดต่อ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ หัวหน้าพรรคกิจสังคมเป็นอันดับแรก หลังการได้รับการชวเสียงให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในวันที่ 3 มีนาคม 2523 ทั้งนี้ก็เพราะให้เกียรติแก่พรรคกิจสังคมในฐานะที่เป็นพรรคที่มี ส.ส.มากที่สุด เป็นประการสำคัญ ส่วนในปี 2524 นั้น พล.อ. เปรม ก็ได้มาทบทวนพรรคกิจสังคมให้เข้าร่วมรัฐบาลอีกครั้งก็ เนื่องจากว่ารัฐบาลของ พล.อ. เปรม ในขณะนั้นอ่อนแอตลอดทุกขณะ คณะสนับสนุนรัฐบาลในสภาขณะนั้นก็ทำท่าบั่นป่วนหนัก ในขณะที่พรรคกิจสังคมซึ่งวางเฉยอยู่ในระยะแรกก็มีความสนใจที่กลับเข้าร่วมรัฐบาลอยู่ด้วย จึงถือเป็นโอกาสอันดีของ พล.อ. เปรมที่จะหาคะแนนสนับสนุนเพิ่มขึ้นอีก จึงได้ติดต่อขอร้องให้พรรคกิจสังคมเข้าร่วมรัฐบาลอีก ทั้งนี้ น่าจะเป็น เพราะความใหญ่โต

ของพรรคกิจสังคม ซึ่งถ้ากลายเป็นฝ่ายค้านแล้วก็จะ เป็นอันตรายแก่รัฐบาลอย่างยิ่ง และ ในทางตรงกันข้าม เมื่อได้พรรคกิจสังคม เข้ามาร่วมรัฐบาลก็จะ เป็นประโยชน์แก่รัฐบาลอย่าง ใหญ่หลวงสำหรับรัฐบาลปี 2526 พรรคกิจสังคมก็อาศัยความเป็นพรรคขนาดใหญ่รองลงมาจาก พรรคชาติไทยจัดตั้งรัฐบาลสืบต่อภายหลังจากที่สถานการณ์ได้เปลี่ยนไป ด้วยฐานะอันสำคัญ ของพรรคกิจสังคมจึงทำให้ เป็นแกนหลักในการจัดตั้งรัฐบาลชุดดังกล่าว

2) นโยบายและทำที่อันส่งเสริม การจัดตั้งรัฐบาลปี 2523 นั้น สิ่งหนึ่ง ที่ พล.อ. เปรม คุ้มอกแก้ว ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ในการ เชิญชวนให้พรรคกิจสังคม เข้ามาร่วมรัฐบาล ก็คือ นโยบายของพรรคกิจสังคม เป็นนโยบายที่ดี โดยเฉพาะนโยบายในการพัฒนาชนที่สำคัญ ก็คือโครงการสร้างงานในชนบทที่ พล.อ. เปรม ได้อาศัยเค้าโครงมาปรับปรุงเป็นโครงการ กษ. ของรัฐบาล ทั้งนี้เพราะในสมัยเมื่อ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ เป็นนายกรัฐมนตรีนั้น นโยบาย ช่วยเหลือประชาชนให้มั่งคั่งในฤดูแล้งโดยการส่งเงินไปยังชนบท ที่รู้จักกันในชื่อ เงินคั้นนั้น ได้ผลในการสร้างความประทับใจให้แก่ประชาชนมาก และช่วยให้ชนบทได้มีการพัฒนาขึ้นดีกว่า เก่า การที่พรรคกิจสังคมได้ เข้ามาร่วมรัฐบาลชุดเปรม 1 นี้จึงเกิดขึ้นได้ เพราะนโยบายของพรรค ที่เคยประสบผลสำเร็จมาแล้วด้วยดีนั่นเอง

อีกกรณีหนึ่งก็คือ การที่พรรคกิจสังคมได้ เข้ามาร่วมรัฐบาลในปลายปี 2524 ก็แสดง ให้เห็นถึงการวางท่าทีของพรรคกิจสังคมที่โน้ม เอียงไปในแนวทางที่ส่งเสริมให้การจัดตั้งรัฐบาล ชุดใหม่ประสบผลสำเร็จด้วยดี โดยลำดับความได้ว่า พรรคกิจสังคม เมื่อออกมาจากรัฐบาล เปรม 1 แล้ว ก็มีได้แสดงบทบาทอัน เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐบาลของ พล.อ. เปรม ชุดต่อมาแต่อย่างใด ท่าทีอันไม่แสดงออกในเชิงศัตรูนี้ ย่อมมีเหตุให้ควรคิดไปได้ว่าพรรคกิจสังคมมีความพร้อมที่จะ กลับ เข้ามาร่วมรัฐบาลอีกเมื่อใดก็ได้ ดังจะเห็นได้ว่าเมื่อ พล.อ. เปรม ได้ เชื้อเชิญให้พรรค กิจสังคม เข้ามาร่วมรัฐบาลอีกครั้งหนึ่งพรรคกิจสังคมก็ตอบสนองคำ เชิญชวนนั้นด้วยดี โดยได้ ประชุมพรรคและมีมติตกลง เข้ามาร่วมรัฐบาลในที่สุด

3) ความเป็น เอกภาพและความพร้อม เปรียงของสมาชิกพรรค ในประเด็น จะ เป็นการพิจารณาในแง่ของการมอบหมายความยินยอมพร้อม ใจของพรรคสมาชิกพรรคที่เป็นหลัก ในการตัดสินใจในการดำเนินบทบาทต่าง ๆ พรรคการเมืองคือ ผู้แทนราษฎรของพรรคต่อบุคคลใน ระดับผู้นำ เพื่อให้ดำเนินการจัดตั้งรัฐบาล พรรคกิจสังคมนั้นแต่ไหนแต่ไรมาก็จะ เห็นว่าการตัดสินใจ เพื่อร่วมรัฐบาลนั้นมักจะมอบหมายให้ผู้นำของพรรค โดยเฉพาะหัวหน้าพรรค คือ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์

เป็นผู้ดำเนินบทบาทนั้น นับแต่การร่วมรัฐบาลปี 2518 จนถึงปัจจุบัน ทุกครั้งยกเว้นในปี 2524 บทบาทนั้นมักจะเริ่มที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ เป็นผู้ดำเนินการตั้งแต่แรกจนจบสิ้น ทั้งนี้มีไว้ว่า ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ จะดำเนินบทบาทนั้นแต่เพียงผู้เดียว แต่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ได้ตัดสินใจโดยร่วมกับผู้นำพรรคส่วนหนึ่งเสมอทุกครั้ง แต่สำหรับการจัดตั้งรัฐบาลปี 2524 นั้น ก็ได้มีการแสวงหามติของที่ประชุมพรรคก่อน ซึ่งแม้จะทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในระยะแรก แต่ในที่สุดที่ประชุมที่มีมติ เป็นเอกฉันท์ให้เข้าร่วมรัฐบาลได้ ความเป็นเอกภาพและความพร้อมเพียงของสมาชิกพรรคในการยินยอมมอบหมายอำนาจในการจัดตั้งรัฐบาลให้แก่ผู้นำพรรคนั้น ทำให้การเข้าร่วมรัฐบาลของพรรคกิจสังคมทุกครั้งดำเนินไปได้อย่างเรียบร้อย และประสบผลสำเร็จในที่สุด

สรุป พัฒนาการของพรรคกิจสังคม

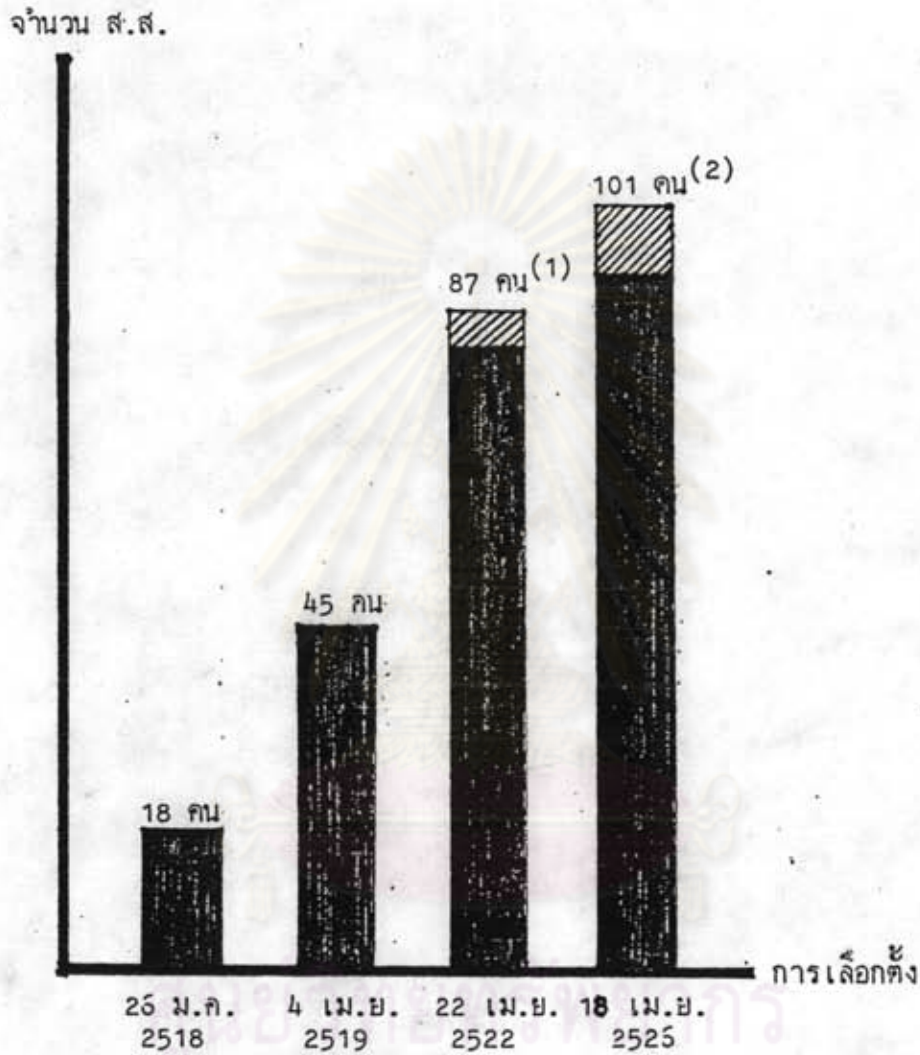
พรรคกิจสังคมก่อตั้งมาตั้งแต่ปี 2517 ถึงปัจจุบัน (2526) เป็นเวลาเพียง 9 ปี ก็สามารถบรรลุถึงเป้าหมายอันสำคัญของพรรคการเมืองได้อย่างมากพอควรไม่ว่าจะเป็นความสำเร็จในการเลือกตั้งก็สามารถได้ ส.ส. ของพรรค เข้ามาเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ และความสำเร็จในการจัดตั้งรัฐบาลซึ่งพรรคกิจสังคมก็ได้จัดตั้งมาตั้งแต่หลังการเลือกตั้งครั้งแรก และในปัจจุบันพรรคกิจสังคมก็เป็นพรรคแกนนำที่สำคัญที่สุดของรัฐบาลชุดปัจจุบันนี้ด้วย

ความสำเร็จในการเลือกตั้งและการจัดตั้งรัฐบาลดังกล่าว เป็นสิ่งยืนยันถึงชัยชนะในการต่อสู้ทางการเมืองของพรรคกิจสังคมได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดความสำเร็จดังกล่าวก็คือ ความสามารถของผู้นำพรรคโดยเฉพาะหัวหน้าพรรคคือ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด รองลงมาก็คือสถานการณ์ทางการเมืองที่เอื้ออำนวยและท้ายสุดคือท่าทีอันส่งเสริมขององค์กรพรรคซึ่งก็ได้แก่สมาชิกพรรคเป็นหลัก

จากพัฒนาการและความสำเร็จดังกล่าว สามารถสรุปเป็นแผนภาพเพื่อให้พิจารณาได้ชัดเจนยิ่งขึ้นได้ตามลำดับดังต่อไปนี้คือ

แผนภาพแสดงความเจริญเติบโตของพรรคกิจสังคม

(จากจำนวน ส.ส.ที่ได้รับเลือกเข้ามาในการเลือกตั้งแต่ละครั้งนับแต่ปี 2518 - 2526)

- หมายเหตุ
- (1) ผลการเลือกตั้งในวันที่ 22 เมษายน 2522 พรรคกิจสังคมได้จำนวน ส.ส.ทั้งสิ้น 82 คน แต่ก่อนยุบสภาในวันที่ 19 มีนาคม 2526 จำนวน ส.ส.ที่ย้ายพรรคออกไป และมีพรรคใหม่มาเพิ่ม รวมยอดท้ายสุด 87 คน
- (2) ผลการเลือกตั้งในวันที่ 18 เมษายน 2526 พรรคกิจสังคมได้จำนวน ส.ส.ทั้งสิ้น 92 คน แต่ได้มีสมาชิกออกไปและเข้ามาใหม่ก่อนวันที่ 22 เมษายน 2526 รวมแล้ว มีจำนวนทั้งสิ้น 101 คน

แผนภาพแสดงสัดส่วนที่นั่งในสภาของ ส.ส.พรรคกิจสังคม

(เปรียบเทียบกับจำนวน ส.ส.ในสภาของพรรคต่าง ๆ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 - 2526)

6.7 %

สมัยสภา 26 ม.ค. 2518
สิ้นสุด 12 ม.ค. 2519

16.1 %

สมัยสภา 4 เม.ย. 2519
สิ้นสุด 6 ต.ค. 2519

28.6 %

สมัยสภา 22 เม.ย. 2522
สิ้นสุด 19 มี.ค. 2526

31.2 %

สมัยสภา 18 เม.ย. 2526
(คือสภาในสมัยปัจจุบัน)

หมายเหตุ

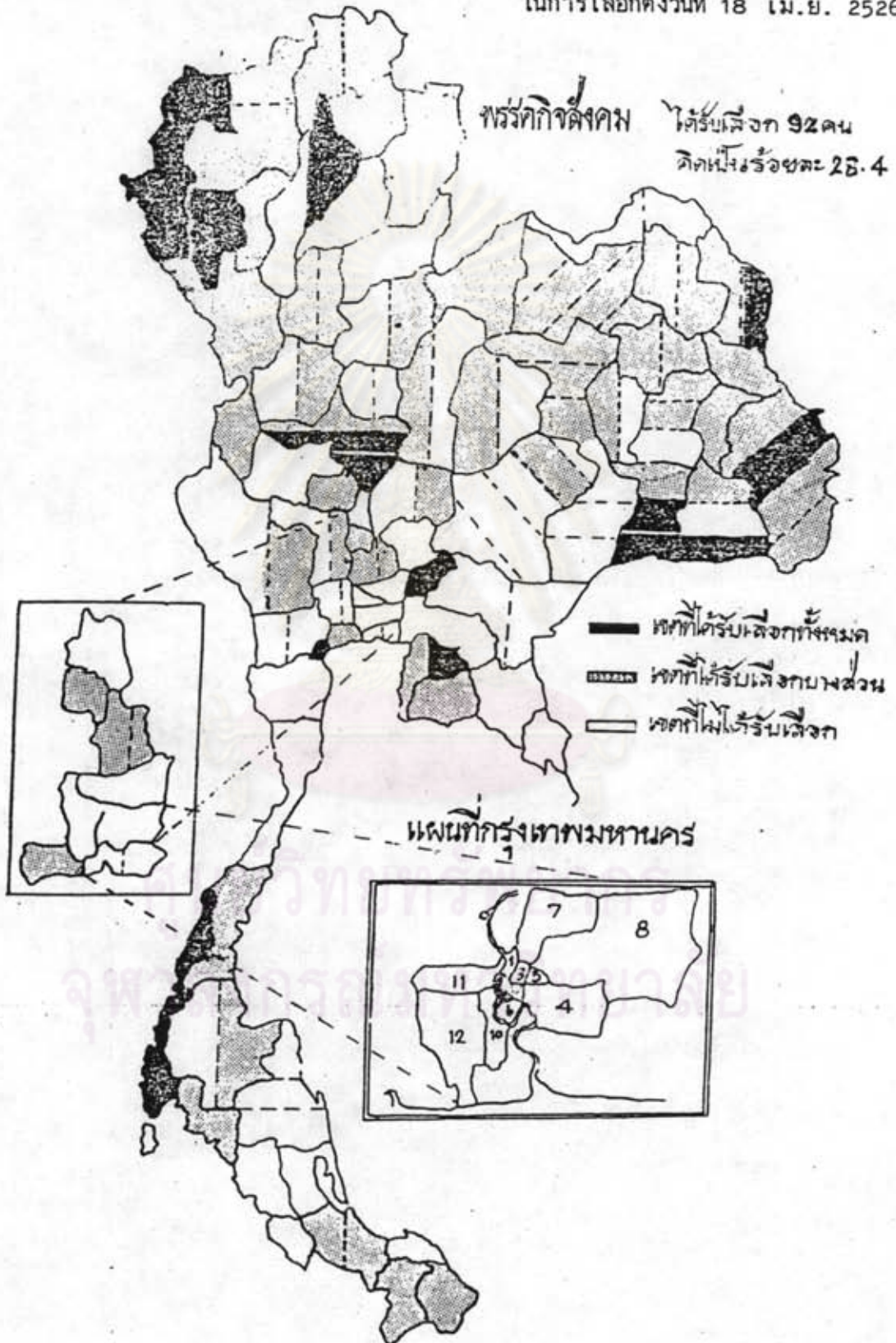

พรรคกิจสังคม

พรรคอื่น ๆ

แผนภาพแสดงความนิยมของประชาชนที่มีต่อพรรคกิจสังคม(พิจารณาจาก ส.ส.ที่ได้ทั่วประเทศ
ในการเลือกตั้งวันที่ 18 เม.ย. 2526)

ที่มา สุจิต บุญบงการ และ พรรคกิจ ผ่องแผ้ว, พฤติกรรมทางการเมืองลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของคนไทย
(กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2527) หน้า, 122.